

Running head: BIJDRAGE UITWISSELING AAN OMGAAN MET DIVERSITEIT

BACHELORTHESIS

De kinderen aan de andere kant van het spoor

De bijdrage van de uitwisseling tussen OBO Spoorzicht en OBS Tuindorp
aan het omgaan met diversiteit

Steijn J. van der Craats (4023730) en Myrthe E. Spelbos (4164857)

Onder begeleiding van B. Horjus

Universiteit Utrecht, 27 juni 2017

Abstract

The population of the schools in Utrecht are segregated. The schools do not reflect the cultural diversity that is seen in society. Consequently, concerns arise about the students ability to empathize with one another. Therefore, an exchange program had taken place in Utrecht city between OBS Tuindorp and OBO Spoorzicht. In this qualitative research, the contribution of the exchange between OBS Tuindorp and OBO Spoorzicht to deal with diversity has been investigated through several group interviews with a total of 36 respondents. The results indicate that the children mostly stated differences rather than similarities about one another. Also, not all children had positive experiences with the exchange program. An explanation for this might be that the four prerequisites of Allport have not been met. To make the exchange project more successful in the future, the exchange has to be arranged more frequently while meeting the four prerequisites of Allport.

Keywords: Deal with diversity, exchange, Overvecht, Tuindorp, prerequisites of Allport, contact

Samenvatting

De schoolpopulatie in Utrecht is gesegregeerd. De scholen zijn geen afspiegeling van culturele diversiteit in de samenleving. Hierdoor wordt in de publieke discussie getwijfeld aan de mate waarin de leerlingen in staat zijn zich te verplaatsen in de ander. Om deze reden heeft er een uitwisselingsproject in Utrecht plaatsgevonden tussen OBS Tuindorp en OBO Spoorzicht. In dit kwalitatieve onderzoek is middels groepsinterviews, met een totaal van 36 respondenten, gekeken naar de bijdrage van de uitwisseling tussen OBS Tuindorp en OBO Spoorzicht aan het omgaan met diversiteit. Uit de resultaten blijkt dat de kinderen vooral verschillen benoemden in plaats van overeenkomsten met de ander. Daarnaast hadden niet alle kinderen een positieve ervaring met het uitwisselingsprogramma. Een verklaring hiervoor kan zijn dat niet aan alle voorwaarden van Allport werd voldaan. Om de uitwisseling in de toekomst tot een groter succes te kunnen brengen moet de uitwisseling frequenter plaatsvinden, terwijl aan de voorwaarden van Allport wordt voldaan.

Sleutelwoorden: Omgaan met diversiteit, uitwisseling, Overvecht, Tuindorp, voorwaarden van Allport, contact

Inleiding

Maatschappelijk belang

De kinderen van nu groeien op in een multiculturele samenleving met een diversiteit aan culturen, levensbeschouwingen, opvattingen en gedragingen (de Winter, 2005; Veltman, Brok & Wubbels, 2006). Dit multiculturalisme leidt tot toenemende spanning tussen bevolkingsgroepen (Sleegers, 2007). Een belangrijke oorzaak die bijdraagt aan deze spanning is segregatie; bevolkingsgroepen leven naast elkaar in plaats van met elkaar (Blom, 2013). Deze segregatie heeft volgens de Winter grote gevolgen: "Als er geen contact is tussen verschillende bevolkingsgroepen is dat de basis voor vooroordelen en haat tegen elkaar" (Nationale Onderwijsgids, 2016).

Als voorbeeld van segregatie kunnen de Utrechtse wijken Overvecht en Tuindorp genoemd worden. Allereerst is er tussen deze twee wijken segregatie op etnische gronden: 47 procent van de bevolking uit Overvecht is van niet-westerse afkomst tegenover 8,9 procent in Tuindorp. Ten tweede is er segregatie op sociaaleconomisch gebied: 18,1 procent van de huishoudens in Overvecht hebben een bijstandsuitkering tegenover 2,9 procent van de huishoudens uit Tuindorp (Tieleman, 2016; Carlier, 2016). Ook de schoolpopulatie is gesegregeerd: de scholen zijn geen afspiegeling van de culturele diversiteit in de samenleving (Schuitema & Veugelers, 2008). Het probleem dat hier volgens de Winter door ontstaat is: "Hoe moeten de witte kinderen uit Tuindorp nou leren zich te verplaatsen in de Marokkaanse kinderen uit Overvecht, als ze elkaar vrijwel niet tegenkomen?" (de Winter, 2005, p. 7).

Omgaan met diversiteit

Een democratische samenleving, een samenleving waarin burgers met uiteenlopende normen- en waarden met elkaar van mening kunnen verschillen en toch vreedzaam kunnen samenleven, kan aan de basis staan van contact tussen bevolkingsgroepen (Onderwijsraad, 2012). Doordat er in de samenleving grote culturele, religieuze en politieke verschillen zijn tussen mensen zijn er verscheidene vaardigheden nodig om deze democratische samenleving te kunnen creëren. Denk hierbij aan de bereidheid en het vermogen om samen te werken, het omgaan met diversiteit en de motivatie en bereidwilligheid tot het openstaan voor meningen en behoeften van anderen (Banks, 2004; de Winter, 2005). De omgang met diversiteit is de focus van dit onderzoek.

Diversiteit wordt door volgens Banks (2005) beschreven als een verzameling van raciale, culturele, etnische, linguïstische en religieuze variaties die bestaat binnen en tussen groepen die leven in een multiculturele samenleving. Volgens Steunpunt Diversiteit en Leren (2016) bestaat omgaan met diversiteit uit zes competenties: normaliteit, beeldvorming, multiperspectiviteit, flexibiliteit, dialoog, samenwerking en tenslotte leren van elkaar. De competenties normaliteit, beeldvorming en

BIJDRAGE UITWISSELING AAN OMGAAN MET DIVERSITEIT

multiperspectiviteit hebben de focus in dit onderzoek. Normaliteit is het zien van diversiteit als een normaal fenomeen waar iedereen dagelijks in verschillende situaties mee te maken krijgt. Beeldvorming wordt omschreven als het kunnen herkennen van vooroordelen, generaliseringen en discriminatie zowel bij zichzelf als bij anderen en deze waar mogelijk vermijden. Multiperspectiviteit wordt gedefinieerd als gebeurtenissen, contexten en personen vanuit verschillende perspectieven kunnen bekijken (Sierens, 2007).

Uitwisseling

Pas als leerlingen in aanraking komen met diversiteit wordt een spiegel voorgehouden wie zij zijn in relatie tot de ander. Hierdoor kunnen vooroordelen en discriminatie afnemen en stereotyperingen veranderen (Thijs, Langberg, & Berlet, 2009; Klaassen, 2005). Volgens Hofstede, Minkov en Hofstede (2012) is een uitwisseling een manier om het isolement tussen groepen te doorbreken en de horizon van de leerlingen te verbreden. Het contact dat gecreëerd wordt tussen leerlingen die uitgewisseld worden kan leiden tot meer openheid tegenover andersdenkenden en een grotere bewustwording van de eigen veronderstellingen (Hofstede, Minkov, & Hofstede, 2016; Schuitema & Veugelers, 2013). Daarnaast zorgt het ontdekken van overeenkomsten volgens Shadid (2002) voor een positieve houding ten opzichte van diversiteit. De uitwisseling tussen groepen moet echter wel aan bepaalde voorwaarden voldoen.

Contacthypothese

Verscheidene theorieën geven mogelijke verklaringen omtrent de effectiviteit van het contact tijdens een uitwisseling tussen leerlingen. Bij de analyse van dit stuk is gekozen voor de contacthypothese van Allport, omdat deze theorie verklaart waarom het contact al dan niet goed tot stand komt. Allport (1954) formuleert voorwaarden waar het contact tussen de groepen aan moet voldoen om de uitwisseling zo goed mogelijk te laten verlopen. Deze voorwaarden zijn: er moet sprake zijn van een gemeenschappelijk doel, gelijkwaardige groepsstatus, een intergroup samenwerkingsverband en ondersteuning van autoriteiten (Allport, 1954). In verschillende studies wordt het belang van samenwerking bevestigd. Door het hebben van een gemeenschappelijk doel, dat alleen bereikt kan worden door samenwerking, ontstaat er contact tussen de leerlingen en ontdekken zij overeenkomsten (Pettigrew & Tropp, 2006; Schuitema & Veugelers, 2013).

Uit de meta-analyse van Pettigrew en Tropp (2006) blijkt echter dat contact tussen de groepen ook een effect kan hebben zonder dat aan alle voorwaarden wordt voldaan, maar dat de voorwaarden wel bevorderend zijn voor het contact. Daarnaast geven verschillende auteurs aan dat het van belang is om een uitwisseling op een regelmatige basis te laten plaatsvinden, zodat de angst ten opzichte van de andere groep vermindert (Gijsberts & Dagevos, 2007; Pettigrew & Tropp, 2006). Bij een hoge mate

BIJDRAGE UITWISSELING AAN OMGAAN MET DIVERSITEIT

van angst voor de andere groep ontstaat er een gevoel van eigen superioriteit, in het bijzonder wanneer de eigen groep een hogere sociale status heeft. Dit gevoel van superioriteit kan leiden tot een negatieve attitude ten opzichte van de andere groep (Bakker, Denessen, Pelsler, Veneman, & Lageweg, 2007; Hofstede, Minkov, & Hofstede, 2016; Pettigrew & Tropp, 2006).

Onderzoeksvraag

Of de uitwisseling tussen de scholen uit Overvecht en Tuindorp een effect heeft op het omgaan met diversiteit zal onderzocht moeten worden. De hoofdvraag van dit onderzoek luidt dan ook: *'Hoe heeft de uitwisseling bijgedragen aan omgaan met diversiteit?'*. Wegens haalbaarheid worden in dit onderzoek alleen de competenties normaliteit, beeldvorming en multiperspectiviteit onderzocht om de attitude van leerlingen ten opzichte van de leerlingen van de andere school te onderzoeken. Hieruit vloeien de volgende subvragen voort: *(1) In hoeverre heeft de uitwisseling bijgedragen aan de ontwikkeling van normaliteit? (2) In hoeverre heeft de uitwisseling bijgedragen aan de ontwikkeling van beeldvorming? (3) In hoeverre heeft de uitwisseling bijgedragen aan de ontwikkeling van multiperspectiviteit?*

Daarnaast wordt de uitwisseling zelf onderzocht. Hierbij worden de volgende deelvragen onderscheiden: *(4) Hoe hebben de leerlingen de uitwisseling ervaren? (5) in hoeverre voldoet de interventie aan de voorwaarden van Allport?* De resultaten van dit onderzoek kunnen een bijdrage leveren aan het verbeteren van de opzet van de volgende uitwisseling, aangezien het de intentie is om de uitwisseling op een structurele basis te laten plaatsvinden.

Methoden

Design

In deze formatieve case study werden twee groepen vergeleken op het omgaan met diversiteit met betrekking tot de uitwisseling. Ook is er gevraagd naar de ervaring van de uitwisseling. De resultaten moeten bruikbare informatie opleveren voor verbetering van de uitwisseling.

Participanten

Er zijn 36 respondenten geïnterviewd bij twee verschillende basisscholen. Voor dit onderzoek zijn de drie Vreedzame scholen uit de regio Utrecht met een sneeuwbalmethode benaderd via het eigen netwerk. Twee van de drie benaderde scholen wilden deelnemen aan het onderzoek. Met de derde school verliep de communicatie moeizaam. Uiteindelijk heeft de derde school wegens omstandigheden afgezegd. De belangrijkste kenmerken van de deelnemende basisscholen en leerlingen zijn weergegeven in tabel 1.

Tabel 1

Achtergrondkenmerken school en leerlingen

Basisschool	Kenmerken wijk (locatie, percentage niet- Westerse migranten achtergrond)	Populatie/ Onderzoeksgroep (n/N)	Kenmerken leerlingen (gemiddelde leeftijd, geslacht)
OBO	Locatie: Overvecht	16/15	Gemiddelde leeftijd leerlingen:
Spoorzicht	Wijkenmerken: 47% niet- Westerse migranten achtergrond		Jongen: 7 Meisje: 8
OBS	Locatie: Tuindorp	25/21	Gemiddelde leeftijd leerlingen:
Tuindorp	Wijkenmerken: 8,9% niet Westerse achtergrond		Jongen: 8 Meisje: 13

Uit Overvecht hebben vijftien leerlingen, waarvan zeven jongens en acht meisjes, meegedaan aan vier groepsinterviews. Daarnaast hebben 21 leerlingen uit Tuindorp deelgenomen aan vijf groepsinterviews, waarvan acht jongens en dertien meisjes. De leerlingen uit Tuindorp zijn gemiddeld 11.4 jaar oud en de leerlingen uit Overvecht gemiddeld 10.7 jaar oud. Van de totale onderzoeksgroep is 57% meisje en 43% jongen. De geïnterviewde leerlingen hebben voorafgaand aan de groepsinterviews deelgenomen aan minstens één van de twee uitwisselingen met de leerlingen uit de andere wijk.

Variabelen

Aan de hand van de literatuur werden de factoren omgaan met diversiteit en de uitwisseling onderscheiden. Deze factoren werden vervolgens onderverdeeld in verschillende indicatoren (Sierens, 2007). Deze indicatoren dienden als leidraad voor de ontwikkeling van de instrumenten. De factoren en indicatoren worden weergegeven in tabel 2.

Tabel 2

Overzicht van factoren groepsinterview

Factor	Indicatoren
Omgaan met diversiteit	Normaliteit Beeldvorming Multiperspectiviteit

De uitwisseling	Ervaringen
	Voorwaarden van Allport

Dataverzameling

De data van dit kwalitatief onderzoek werd verzameld middels groepsinterviews met een maximum groepsgrootte van vijf leerlingen. Deze groepsinterviews duurden gemiddeld 20 minuten. Er is tot verzadiging geïnterviewd. Om tijdens de interviews de opvattingen van de leerlingen met betrekking tot de uitwisseling vast te leggen werd gekozen voor een gedeeltelijk gestructureerd groepsinterview. De concepten zijn uitgewerkt in concrete vragen (zie bijlage 2). Voorafgaand aan ieder groepsinterview werd een korte toelichting van de procedure en het doel van het onderzoek gegeven. Daarnaast werd benadrukt dat de data anoniem zal worden verwerkt.

Validiteit en betrouwbaarheid

Om de betrouwbaarheid te verhogen werden tijdens de groepsinterviews aantekeningen gemaakt door één van de twee onderzoekers. Daarnaast zijn de groepsinterviews getranscribeerd alvorens ze werden geanalyseerd. Tevens werden alle groepsinterviews auditief opgenomen en op een later moment teruggeluisterd. Ook is getracht de sociaal wenselijke antwoorden tijdens de groepsinterviews tegen te gaan door gebruik te maken van etnisch neutrale vignetten en door mogelijke standpunten te belichten (zie bijlage 1).

Resultaten

Omgaan met diversiteit

Normaliteit. Bij deze eerste factor zijn de overeenkomsten en verschillen tussen de leerlingen besproken. Tevens is er aandacht besteedt in hoeverre deze overeenkomsten en verschillen als normaal gezien werden. Uit de interviews is gebleken dat de leerlingen het met elkaar eens zijn dat ze van elkaar verschillen op aspecten als uiterlijk, cultuur, taal, gedrag en tenslotte in opleidingsadvies. Het opleidingsadvies was een veel besproken onderwerp, omdat er een groot verschil was tussen de leerlingen uit Overvecht en Tuindorp. Het laagste opleidingsadvies in Tuindorp was volgens de leerlingen havo, terwijl het hoogste opleidingsadvies in Overvecht volgens de leerlingen theoretische-leerweg was. Dit verschil in opleidingsniveau werd door de leerlingen niet benoemd als positief of negatief. Een ander verschil dat benoemd werd door de leerlingen uit Tuindorp was het verschil in kleding. Volgens hen droegen de leerlingen uit Overvecht meer zwarte kleding, sportpakken en merkkleding. Ook werd er volgens de meisjes uit Tuindorp meer bedekkende kleding gedragen door de meisjes uit Overvecht. Andersom sprak slechts één leerling uit Overvecht over het verschil in kleding.

Bovendien werden door de leerlingen uit Overvecht minder verschillen genoemd dan door de leerlingen uit Tuindorp. Ook werd er tijdens alle interviews alleen over

BIJDRAGE UITWISSELING AAN OMGAAN MET DIVERSITEIT

verschillen gesproken, overeenkomsten met de ander werden niet genoemd. De leerlingen uit Overvecht beschouwden deze verschillen meer als normaal. Daarentegen beschouwden sommige leerlingen uit Tuindorp verschillen in taal en gedrag niet als normaal. Een leerling uit Tuindorp zei het volgende over het accent van sommige leerlingen uit Overvecht: "Dat vind ik wel raar, je kan wel een beetje van binnen lachen". Over het algemeen beschreven de leerlingen uit Tuindorp een negatiever beeld over de leerlingen uit Overvecht dan andersom.

Beeldvorming. Deze tweede factor betreft het kunnen herkennen van vooroordelen, generaliseringen en discriminatie zowel bij zichzelf als bij anderen. Nagenoeg alle leerlingen, uit zowel Overvecht als Tuindorp, hadden voorafgaand aan de uitwisseling vooroordelen en generaliseringen. Zo dachten een aantal leerlingen uit Overvecht dat alle leerlingen uit Tuindorp autochtone Nederlanders waren. Ook werd er door een aantal leerlingen uit Overvecht gedacht dat de leerlingen uit Tuindorp minder humor zouden hebben. Over de wijk Tuindorp hadden de leerlingen uit Overvecht geen uitgesproken mening.

Anderzijds hadden de meeste leerlingen uit Tuindorp voorafgaand aan de uitwisseling een overwegend negatief beeld van Overvecht. Overvecht werd door sommige leerlingen uit Tuindorp gezien als een minder gezellige wijk dan Tuindorp. Ook wonen er volgens enige leerlingen meer ordinaire en onaardige mensen. Een leerling beschreef Overvecht als: "Overvecht is gangster, er zijn drugs, sigaretten, wiet en alles, er worden auto's geroofd en er zijn heel veel inbraken". Tevens werd door sommige leerlingen aangegeven dat Overvecht wordt gezien als 'klein-Marokko'. Opvallend was dat een aantal leerlingen uit Tuindorp er van uitgingen dat de leerlingen uit Overvecht ook bepaalde vooroordelen over hen zouden hebben. Bewustwording van de vooroordelen kwam tijdens de interviews niet duidelijk naar voren.

Multiperspectiviteit. Bij deze derde factor is onderzocht of de leerlingen verschillende perspectieven kunnen innemen en onderscheiden. Ondanks dat vrijwel alle leerlingen verschillende perspectieven konden onderscheiden, bleek desalniettemin dat het lastig is voor de leerlingen van beide scholen om verschillende perspectieven in te nemen.

De leerlingen hadden het voornamelijk over verschillen. Daarnaast hadden de leerlingen uit Tuindorp een negatiever beeld over de leerlingen uit Overvecht dan andersom, zowel wat betreft de beeldvorming vooraf als het waarderen van verschillen als normaal tijdens de uitwisseling.

De uitwisseling

Ervaring. Bij deze factor is gekeken naar de beleving van de uitwisseling door de leerlingen. Leerlingen van beide scholen gaven aan dat ze het leuk vonden om met leerlingen in aanraking te komen van een andere culturele achtergrond. Alle leerlingen

BIJDRAGE UITWISSELING AAN OMGAAN MET DIVERSITEIT

uit Overvecht zeiden de uitwisseling als positief ervaren hebben. De ervaringen van de uitwisseling van de leerlingen uit Tuindorp waren zowel positief als negatief. De leerlingen die de uitwisseling als negatief hebben ervaren gaven aan niets geleerd te hebben en de uitwisseling als niet leuk te hebben ervaren. De redenen die hiervoor werden gegeven was dat het contact volgens de leerlingen uit Tuindorp tijdens de uitwisseling niet diepgaand was, er weinig contact was tussen de leerlingen van beide scholen en dat er een geen sprake was van een klik was tussen de leerlingen uit Tuindorp en Overvecht. Sommige leerlingen uit Tuindorp gaven aan het contact als ongemakkelijk te hebben ervaren en zij gaven als reden dat zij niet genoeg tijd hadden om de ander te leren kennen.

Voorwaarden van Allport. Daarnaast werd er gekeken in hoeverre de uitwisseling heeft voldaan aan de voorwaarden van Allport: het hebben van een gemeenschappelijk doel, een gelijkwaardige groepsstatus, een intergroup samenwerkingsverband en ondersteuning van autoriteiten.

Gemeenschappelijk doel. Ten eerste was het gemeenschappelijk doel tijdens de uitwisseling niet duidelijk voor alle leerlingen. In de nieuwsbrief die aan de ouders van de leerling van OBS Tuindorp is verspreid stond dat de uitwisseling als doel heeft leerlingen te leren omgaan met verschillen (bijlage 3). Toch was dit doel niet voor alle leerlingen duidelijk. Een leerling uit Overvecht zei: 'Hoezo moeten we eigenlijk met die kinderen uitwisselen?'. Volgens de organisatie was er sprake van een gemeenschappelijk doel, maar het doel was niet duidelijk gecommuniceerd naar alle leerlingen. Er is hierdoor niet voldaan aan de eerste voorwaarde van Allport.

Gelijkwaardige groepsstatus. Ten tweede gaven de leerlingen aan dat er twee leerlingen uit Tuindorp werden gekoppeld aan één leerling uit Overvecht. Dit wordt door de leerlingen van beide scholen als nadelig ervaren. De leerlingen uit Overvecht voelden zich namelijk ongemakkelijk, iets dat de leerlingen uit Tuindorp ook was opgevallen. Ook noemde een enkele leerling uit Tuindorp dat het verschil in lichaamslengte kon zorgen voor ongemak bij de kinderen uit Overvecht. De kinderen uit Tuindorp waren over het algemeen langer, waardoor zij aangaven dat de kinderen uit Overvecht zouden kunnen denken dat de kinderen uit Tuindorp de baas zouden zijn. Mogelijk vergrootte dit de ongelijkwaardige groepsstatus. Zodoende is er tijdens de uitwisseling dus geen sprake van een gelijkwaardige groepsstatus.

Intergroup samenwerkingsverband. Ten derde vonden sommige leerlingen dat er is voldaan aan de intergroup samenwerkingsverband. Zij vonden dat de leerlingen van de twee scholen samenwerkten tijdens de activiteiten. Daarentegen gaven sommige leerlingen aan dat er een gebrek was aan een intergroup samenwerkingsverband. Volgens hen trokken de leerlingen van beide scholen naar de eigen vriendengroep toe en werkten de leerlingen van de twee scholen niet samen. Er is tijdens de uitwisseling dus

BIJDRAGE UITWISSELING AAN OMGAAN MET DIVERSITEIT

niet volgens alle leerlingen voldaan aan de voorwaarden van intergroup samenwerkingsverband.

Ondersteuning van autoriteiten. Ten vierde moeten de sociale normen de competentie 'het omgaan met diversiteit' ondersteunen. Dit was tijdens de uitwisseling matig het geval. Allereerst gaven de leerlingen uit Overvecht aan dat de meester voor hen de groepjes bepaalde, terwijl de leerlingen uit Tuindorp zelf mochten kiezen met wie ze in een groepje wilde vormen. Doordat de sociale norm was dat leerlingen uit Tuindorp zelf de groepjes mochten vormen en leerlingen als gevolg hiervan bij hun eigen vriendengroep bleven, werd de intergroup samenwerking niet gestimuleerd door de autoriteiten. Ook gaven de leerlingen uit Tuindorp aan dat er sprake was van gescheiden meisjes kleedkamers; de meisjes uit Overvecht hadden een andere kleedkamer dan de meisjes uit Tuindorp. Sommige leerlingen uit Tuindorp gaven aan dat dit gebeurde, omdat de leerlingen uit Overvecht bang zouden zijn dat ze uitgelachen en bestolen zouden worden door de leerlingen uit Tuindorp. Hierin ondersteunen de autoriteiten de sociale norm van het omgaan met diversiteit niet, omdat zij de verschillen juist benadrukten en de dialoog niet bevorderde door de meisjes in aparte kleedkamers te laten omkleden. Volgens sommige meisjes uit Tuindorp was één meisjeskleedkamer beter geweest: 'Dan zouden we beter kunnen zien dat iedereen gewoon gelijk is en dat zouden ze ons misschien ook meer vertrouwen, omdat ze weten dat wij hun ook niet gaan uitlachen'. De organisatie bevatte dus elementen waardoor er sprake was van matige ondersteuning van autoriteiten.

Conclusie en Discussie

De schoolpopulatie in Utrecht is gesegregeerd; de scholen zijn geen afspiegeling van de culturele diversiteit in de samenleving. Hierdoor wordt in het publieke debat getwijfeld of de leerlingen in staat zijn zich te verplaatsen in een ander. Om dit tegen te gaan is een uitwisselingsproject tussen OBS Tuindorp en OBO Spoorzicht opgestart. In dit onderzoek is middels groepsinterviews gekeken naar hoe de uitwisseling tussen OBS Tuindorp en OBO Spoorzicht bijdraagt aan het omgaan met diversiteit.

Op basis van dit onderzoek bleek dat de leerlingen van beide scholen vooral verschillen en weinig overeenkomsten hebben ontdekt tijdens de uitwisseling. De leerlingen uit Overvecht waardeerden deze verschillen als normaler dan de leerlingen uit Tuindorp. In Tuindorp beschouwden sommige leerlingen het verschil in taal en gedrag niet als normaal, maar als raar of vervelend. Tevens hadden de leerlingen uit Tuindorp zowel vooraf als na de uitwisseling een negatiever beeld over de leerlingen uit Overvecht dan andersom. Daarnaast noemden de leerlingen uit Tuindorp meer verschillen in vergelijking met de leerlingen uit Overvecht. De uitwisseling werd door vrijwel alle leerlingen uit Overvecht en een deel van de leerlingen uit Tuindorp als positief ervaren, vooral het in aanraking komen met andere culturen. Daarentegen hadden een aantal

BIJDRAGE UITWISSELING AAN OMGAAN MET DIVERSITEIT

leerlingen uit Tuindorp de uitwisseling als negatief ervaren. De redenen die zij hiervoor gaven waren: het niet hebben van diepgaand contact, niets geleerd hebben en geen klik ervaren.

Ook is uit de interviews gebleken dat niet aan alle voorwaarden van de contacthypothese van Allport zijn voldaan. Allereerst was er geen sprake van een gemeenschappelijk doel. Immers, niet alle leerlingen waren op de hoogte van het doel van de uitwisseling. Daarnaast was er niet aan de voorwaarde van een gelijkwaardige groepsstatus voldaan. Bovendien waren er wisselende bevindingen over de voorwaarde van het intergroup samenwerkingsverband: sommige leerlingen werkten alleen samen met de eigen vriendengroep, terwijl andere leerlingen aan gaven dat de groepen wel samenwerkten tijdens de activiteiten. Tenslotte bevatte de organisatie elementen waardoor er matig sprake was van ondersteuning van autoriteiten.

Gedurende dit onderzoek is door voortschrijdend inzicht minder nadruk gelegd op het omgaan met diversiteit. De onderzoekers hebben ervoor gekozen om de nadruk te leggen op de voorwaarden van Allport die ten grondslag liggen aan het contact tussen groepen, omdat uit de interviews bleek dat de uitwisseling zodanig was ingericht dat de het contact tussen de leerlingen niet optimaal werd gestimuleerd. De randvoorwaarden zijn nodig om het omgaan met diversiteit te bevorderen. Hierdoor kunnen er op basis van het uitgevoerde onderzoek geen harde conclusies worden getrokken omtrent de bijdrage van de uitwisseling aan het omgaan met diversiteit. Daarentegen biedt dit onderzoek handvatten voor het verbeteren van de opzet van de volgende uitwisseling.

Op basis van de bestudeerde literatuur werd verwacht dat de uitwisseling tussen de scholen een positief effect zou hebben op het omgaan met diversiteit. Er zou meer openheid tegenover andersdenkenden en een grotere bewustwording van eigen veronderstellingen ontstaan (Hofstede, Minkov & Hofstede, 2016; Schuitema & Veugelers, 2013). Deze verwachtingen komen niet overeen met de resultaten van dit onderzoek. Hoewel de leerlingen door de uitwisseling in contact zijn gekomen met andersdenkenden, heeft dit niet aantoonbaar geleid tot meer openheid en bewustwording van eigen veronderstellingen. Een verklaring kan de contacthypothese van Allport zijn, aangezien het contact tijdens de uitwisseling niet voldeed aan de voorwaarden. De bevindingen van Pettigrew en Tropp (2006), dat een uitwisseling ook een succes kan zijn als er niet aan alle voorwaarden is voldaan, kan door dit onderzoek niet worden bevestigd. Dit kan mogelijk worden verklaard door het niet aanwezig zijn van frequent contact (Gijsberts & Dagevos, 2007; Pettigrew & Tropp, 2006). Dit werd bevestigd door de interviews: leerlingen gaven aan dat ze te weinig tijd hadden om de ander te leren kennen.

Daarnaast hebben de leerlingen uit Tuindorp een negatiever beeld dan de leerlingen uit Overvecht. Dit bevestigt de bevindingen in de literatuur, waarin staat dat

BIJDRAGE UITWISSELING AAN OMGAAN MET DIVERSITEIT

bij een hoge mate van angst voor de andere groep er een gevoel ontstaat dat de eigen groep superieur is, in het bijzonder wanneer de eigen groep een hogere sociale status heeft. Dit gevoel van superioriteit kan de negatievere attitude van de leerlingen uit Tuindorp ten opzichte van de leerlingen uit Overvecht verklaren (Bakker et al., 2007; Carlier, 2016; Hofstede, Minkov, & Hofstede, 2016; Pettigrew & Tropp, 2006). Daarbij was er sprake van een ongelijkwaardige groepsstatus, dat de negatieve attitude van de leerlingen uit Tuindorp kon vergroten (Allport, 1954; Nesdale, 2005).

Er zijn een aantal methodische beperkingen binnen dit onderzoek. Allereerst werden de scholen door verschillende onderzoekers geïnterviewd. De spraakzaamheid van de leerlingen kan hierdoor variëren als reactie op de manier waarop de onderzoekers vragen stelden (Baarda, de Goede & Teunissen, 2007). Mogelijk kan de mate van spraakzaamheid een verklaring zijn voor de hoeveelheid verschillen die de leerlingen van Tuindorp noemden in vergelijking met de leerlingen uit Overvecht. Daarnaast was er tijdens dit onderzoek geen sprake van een voor- en nameting van het omgaan met diversiteit. Hierdoor kon er niet worden nagegaan in hoeverre het omgaan met diversiteit is verbeterd bij de leerlingen door deel te nemen aan het uitwisselingsproject. Tenslotte zal in toekomstig onderzoek explicieter moeten worden uitgevraagd in hoeverre de leerlingen bewust zijn van de vooroordelen en generalisaties die zij hadden voor- en tijdens de uitwisseling. Op deze manier worden de begrippen 'normaliteit' en 'beeldvorming' beter vormgegeven, aangezien op dit moment de kijk van de leerlingen op de diversiteit onvoldoende belicht werd.

Er zijn enkele aanbevelingen voor de praktijk om de volgende uitwisseling zo in te richten dat het doel, het omgaan met diversiteit, beter kan worden verwezenlijkt. Allereerst moet bij de volgende uitwisseling aan alle voorwaarden van de contacthypothese van Allport worden voldaan. Dit houdt in dat het doel aan de leerling uitgelegd moet worden. Daarnaast wordt aanbevolen dat één leerling uit Tuindorp gekoppeld wordt aan één leerling uit Overvecht, waardoor de groepsstatus gelijkwaardiger wordt. Tevens zouden de activiteiten zo ingericht kunnen worden dat het noodzakelijk is om een intergroup samenwerking aan te gaan. Ook zal een dialoog gevoerd kunnen worden over de vraag waarom de meisjes kleedkamers werden gescheiden, met als doel om zowel begrip te creëren tussen de leerlingen onderling als tussen de leerlingen en de leerkracht. Bovendien kan uit deze dialoog een passende oplossing worden bedacht waarbij de leerlingen van beide scholen zich prettig voelen. Tenslotte moedigen de onderzoekers het streven om de uitwisseling op frequente basis te laten plaatsvinden aan.

Literatuur

- Allport, G. (1954). *The nature of prejudice*. Cambridge, MA: Addison-Wesley.
- Baarda, de Goede, & Teunissen (2007). Basisboek kwalitatief onderzoek. Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek. Groningen/ Houten: Noordhoff Uitgevers B.V.
- Bakker, J., Denessen, E., Pelzer, B., Veneman, M. & Lageweg, S. (2007). De houding jegens klasgenoten: Etnisch gekleurd? Een onderzoek naar factoren van invloed op de attitude van basisschoolleerlingen jegens klasgenoten van verschillende etnische herkomst. *Pedagogiek*, 27, Utrecht.
- Banks, J. A. (2004). *Diversity and Citizenship Education*, San Francisco: Jossey-Bass.
- Banks, J.A., McGee-Banks, C., Cortés, C.E., Hahn, C.L., Merryfield, M.M., Moodley, K.A., Murphy-Shigematsu, S., Osler, A., Park, C., & Parker, W.C. (2005). *Democracy and Diversity. Principles and concepts for educating citizens in a global world*. Center for Multicultural Education. College of Education: Seattle: University of Washington.
- Blom, J. (2013). Is segregatie te bestrijden? Een studie over de effecten van het Actieplan Krachtwijken op segregatie in de wijken Hatert en Malburgen.
- Carlier, B. (2016). *WijkWijzer 2016: de 10 Utrechtse wijken en 5 krachtwijken in cijfers*. Utrecht: Gemeente Utrecht
- Gijsberts, H., & Dagevos, J. (2007). *Interventies voor integratie*. Den Haag: SCP.
- Hofstede, G. J., Minkov, M., & Hofstede, G. (2016). *Allemaal andersdenkenden: omgaan met cultuurverschillen*. Amsterdam: Business Contact.
- Klaassen, C. A. C., & Van der Linden, P. W. J. (2005). *Identiteit en diversiteit: Een onderzoek naar de pedagogische, levensbeschouwelijke en interculturele identiteit van een school*. Radboud Universiteit.
- Nationale onderwijsgids (2016, 11 oktober). Utrechtse Wetenschappers: Lessen over terrorisme nodig op school. Geraadpleegd van <https://www.nationaleonderwijsgids.nl/docenten/nieuws/35578-utrechtse-wetenschappers-lessen-over-terrorisme-nodig-op-school.html>
- Nesdale, D., Durkin, K., Maass, A., & Griffiths, J. (2005). Threat, group identification, and children's ethnic prejudice. *Social Development*, 14, 189–205. doi: 10.1111/j.1467-9507.2005.00298.x
- Onderwijsraad (2012). *Verder met burgerschap in het onderwijs*. Den Haag: Onderwijsraad. Geraadpleegd op 25 maart 2017 via www.onderwijsraad.nl/upload/documents/publicaties/volledig/verder-met-burgerschap-in-het-onderwijs.pdf
- Pettigrew, T. F., & Tropp, L. R. (2006). A meta-analytic test of intergroup contact theory.

BIJDRAGE UITWISSELING AAN OMGAAN MET DIVERSITEIT

Journal of Personality and Social Psychology, 90, 751-783. doi:10.1037/0022-3514.90.5.751

- Schuitema, J., & Veugelers, W. M. M. H. (2008). *Multiculturele contacten in het onderwijs: leerlingen ontmoeten elkaar* (No. 72). Onderzoeksalliantie Pedagogiek. Dimensie Universiteit van Amsterdam.
- Shadid, W. (2002). *Culturele diversiteit en interculturele communicatie*. H. van Veghel (red.), *Waarden onder de meetlat: Het Europese waardenonderzoek in discussie*. Budel: Damon bv.
- Sleegers, F. (2007). *In debat over Nederland: veranderingen in het discours over de multiculturaliteit en nationale identiteit*. Amsterdam: University Press.
- Sierens, S. (2007). *Leren voor diversiteit. Burgerschapsvorming en gelijke leeransen in een pluriforme samenleving. Een referentiekader*. Universiteit Gent: Steunpunt Diversiteit & Leren.
- Steunpunt Diversiteit en Leren (2016). *Screeningsinstrument Diversiteit en Onderwijs (DISCO)*. Geraadpleegd op 30 maart 2017 van <http://screening.steunpuntdiversiteitenleren.be>
- Thijs, A., Langberg, M., & Berlet, I. (2009). *Leren omgaan met culturele diversiteit. Aandachtspunten voor een kansrijke aanpak*. Enschede: Stichting leerplanontwikkeling (SLO).
- Tieleman, J. (2016, 20 november). 'Vaak schrikken ouders zich wild'. *Algemeen dagblad*. Geraadpleegd van <http://www.ad.nl/utrecht/vaak-schrikken-ouders-zich-b-wild-b~a440a52b/>
- Veltman, I., Tartwijk, J. V., Brok, P. D., & Wubbels, T. (2006). *Leren omgaan met leerlingen in de multiculturaliteit*. *VELON Tijdschrift voor lerarenopleiders*, 27, 30-36. Geraadpleegd van http://www.lerarenopleider.nl/velon/ledensite/files/2006/06/27_2_4IetjeVeldman_etal.pdf
- De Winter, M. (2005). *Democratieopvoeding versus de code van de straat* [Oratie]. Geraadpleegd van <https://dspace.library.uu.nl/handle/1874/33107>

Bijlage 1
Vignetten

Vignet normaliteit:

Adam is een jongen van 11 jaar. Hij maakt zijn eigen kleding, waardoor hij er anders uitziet dan de andere kinderen. Andere kinderen op het schoolplein lachen hem hierom uit.

Vignet beeldvorming:

Lana heeft een onvoldoende voor haar rekentoets. Een andere leerling hoort dat en zegt tegen zijn vrienden: 'Volgens mij zijn alle meisjes niet goed in rekenen!'

Vignet multiperspectiviteit:

Tijdens het middageten lunchen Sarah en Milo samen. Sarah is vegetariër en eet dus geen vlees. Milo eet elke dag vlees en Sarah snapt daar niets van. Ze krijgen ruzie.

Bijlage 2
Operationalisering onderzoeksvraag

Tabel 3

Competenties , indicator en concrete vragen na vignet

competentie	Indicator	Concrete vragen na vignet
normaliteit	- Hoe gaan de leerlingen om met leerlingen die op het eerste zicht anders lijken?	- Sommige kinderen vinden dat het niet uitmaakt wat Adam aan heeft. Andere kinderen vinden het raar dat hij zijn eigen kleding maakt. Wat vind je hiervan? - Heb jij bij de uitwisseling iemand gezien die anders is dan jij? - op wat voor manier is die ander anders? - hoe ging je daarmee om? - Kun je door de uitwisseling beter omgaan met verschillen tussen kinderen?
beeldvorming	- De leerlingen kunnen vooroordelen en veralgemeningen herkennen, zowel bij zichzelf als bij anderen.	-Sommige kinderen vinden dat inderdaad alle meisjes slecht zijn in rekenen, andere kinderen vinden dat het niet uitmaakt of je jongen of meisje bent. Wat vind je hiervan? - Had jij voor de uitwisseling vooroordelen over de kinderen in de andere wijk? - Hoe denk je er na de uitwisseling over? - Kun je door de uitwisseling beter omgaan met vooroordelen?
multiperspectiviteit	- Vinden ze het moeilijk om verschillende perspectieven in te nemen of te onderscheiden?	-Wat vind je hiervan? - Wat vindt Sarah belangrijk? - Wat vind Milo belangrijk? - Was er tijdens de uitwisseling een situatie waarin jij iemand anders niet snapte?

BIJDRAGE UITWISSELING AAN OMGAAN MET DIVERSITEIT

- Was er tijdens de uitwisseling een situatie waar de ander jou niet snapte?

- kun je door de uitwisseling beter omgaan met verschillen?

Bijlage 3

Nieuwsbrief De Vreedzame School

In het aankomende blok van De Vreedzame School, werken we aan 'iedereen is anders'. Tijdens dit blok gaan we uitwisselen met OBS Overvecht.

Waar ging het in de voorgaande blokken over?

In blok 1 van De Vreedzame School is een fundament gelegd voor een positief sociaal klimaat, waarin kinderen op een prettige en veilige manier samen spelen en leren. Met behulp van blok twee hebben de kinderen geleerd hoe ze conflicten zelf kunnen oplossen op een 'vreedzame' en constructieve manier. In deze periode zijn er in de groepen 7 en 8 ook tien mediators opgeleid, die kunnen helpen bij het oplossen van conflicten, als de kinderen er zelf niet uitkomen. In blok 3 is aandacht besteed aan de manier waarop kinderen met anderen communiceren en blok 4 leerde de kinderen over het omgaan met hun gevoelens en die van anderen.

Het komende blok 'we zijn allemaal anders'

Het komende blok waar we mee aan de slag gaan heet: 'we zijn allemaal anders' en heeft als doel kinderen te leren om te gaan met verschillen. Wij willen de kinderen voorbereiden op deelname aan onze pluriforme samenleving, een samenleving die gekenmerkt wordt door een grote mate van verscheidenheid. Om hier succesvol aan deel te kunnen nemen is het belangrijk om te kunnen gaan met verschillen. Het kunnen omgaan met verschillen betekent dat je je mening, cultuur, gewoontes niet eenzijdig aan de ander op wil leggen en dat je openstaat voor de ander, voor wie precies hetzelfde geldt. Niet dat je niets over verschillen mag zeggen of ze ter discussie kunt stellen, want juist die discussie is kenmerkend voor een open, democratische samenleving. We stimuleren een open houding ten aanzien van verschillen, en bestrijden het ontstaan van vooroordelen of stereotypen bij kinderen. De veronderstelling is dat positieve aandacht voor verschillen op jonge leeftijd ertoe leidt dat deze kinderen later verschillen als meer vanzelfsprekend zullen gaan ervaren in plaats van eng of vreemd.

Om kinderen met meer anderen in contact te brengen hebben we als school een vriendschapsband met OBS Overvecht. Al jaren wisselen er groepen in de midden en bovenbouw succesvol met elkaar uit en hier zijn we erg enthousiast over. Zo enthousiast dat we dit willen intensiveren. We willen dit geen project laten zijn, maar een structurele plek in ons onderwijs geven. In de periode van nu tot de meivakantie, zullen bijna alle groepen op onze school een keer op bezoek gaan bij OBS Spoorzicht of OBS de

BIJDRAGE UITWISSELING AAN OMGAAN MET DIVERSITEIT

Watertoren, beide onderdeel van OBS Overvecht, en zullen de kinderen van deze scholen ook op bezoek komen bij ons. De leerkrachten van alle drie de betrokken scholen zijn nu enthousiast lessen aan het ontwerpen om samen aan de kinderen te geven. Wilt u hierover meedenken of meehelpen met het brengen en halen van de kinderen? Houd Social Schools in de gaten voor meer info/data en hulpoproepen van de leerkracht van uw kind!